

EXCAVACIÓ ARQUEOLÒGICA A LA PLAÇA VELLA. PRIMERS RESULTATS.

Gemma Garcia, Antonio Moro, Joan Piera, Mary Ruiz, Glòria Soler i Montse Trias.

El coneixement parcial de les dades de la documentació escrita i, sobretot, de la manca d'un pla d'actuació arqueològica, no ens permeten conèixer amb exactitud la configuració urbanística de la vila medieval de Terrassa. Fins ara, el coneixement medieval terrassenc es fonamentava en dos estudis importants: d'una banda, el treball basat en la documentació escrita, fonamentalment realitzada per Salvador Cardús;¹ i, d'altra banda, la tasca continuada des de l'any 1980 d'una investigació arqueològica urbana.²

Amb la documentació consultada, encara que no de forma exhaustiva, S. Cardús va realitzar una reconstrucció urbanística de la vila partint de la recollida d'unes dades puntuals i d'acord amb els traçats dels carrers i la toponímia conservada en l'actualitat al barri antic de Terrassa. El resultat va ser la reconstrucció urbana de la vila dins un recinte murat, amb les seves torres, portes, muralla i fossat.³

L'arqueologia urbana a Terrassa ha esdevingut una eina complementària prou important. La present actuació a la Plaça Vella ve a demostrar la necessitat urgent de portar a terme aquesta investigació arqueològica en aquells punts encara desconeguts i, també, continuar amb la revisió i estudi de la documentació escrita.

Una prova que evidencia que encara no està fet tot ho demostra la contínua revisió i correcció de la documentació coneguda i, sens dubte, el descobriment de dos dibuixos datats l'any 1585.⁴ En el primer dibuix es distingeix una perspectiva molt clara de la part nord de la plaça Major: el castell-palau, la torre del Palau i l'església de Sant Fruitós. En el segon dibuix, des d'una perspectiva diferent, des de l'est, fora muralles, s'observa un tram de muralla amb teulada, la teulada del castell-palau, la torre del Palau amb coberta i el campanar de l'església de Sant Fruitós.

Estudis més recents sobre l'estructura urbanística de la vila de Terrassa, definida amb tres carrers principals (carrers de les Parres, Major i de Baix), i una plaça major (actual plaça Vella), responia a pobles de nova creació per especial desig reial. L'anàlisi de la documentació pels medievalistes A. Borfo i P. Roca⁵ els permeteren considerar que durant el segle XIII, amb la política de Jaume I, la vila fou remodelada i va adquirir la fisonomia murada que reconstrueix S. Cardús.

Notícies històriques de la plaça Major (plaça Vella)

La plaça acostuma a ser el centre de la vida política i comercial de la vila i normalment és el lloc on es concentren tots els edificis públics i religiosos importants. Arquitectònicament són places tancades i porticades, on se celebren les fires, mercats i festes populars.

Una dada que clarament defineix la importància de la plaça de la vila de Terrassa és la disposició de Jaume I a l'any 1228 que atorgava el dret d'instituir-hi mercat i la disposició que obligava a passar per la vila de Terrassa el camí de Barcelona a Manresa.⁶ Tal vegada aquesta disposició reial ens aproxima a la data de la definitiva configuració urbanística de la vila.

Les notícies recollides per Cardús sobre la plaça de la vila són puntuals i les descripcions són fragmentades. Tan sols el seguiment històric d'aquestes permeten imaginar-nos com era la plaça i on estava situada. Sabem que la plaça es trobava a l'est de la vila i estava delimitada al nord pels edificis més emblemàtics com el castell-palau i la torre del Palau, la Universitat, l'església de Sant Fruitós, adossada a la muralla, i el carrer del Palau, actual carrer Cremat; a l'oest, el carrer Major; al sud, cases porticades entre els carrers Mosterol i Cantarer; i, a l'est, l'edifici de l'hospital i el portal de la Creu o de la Font.

El present article té com a objectiu presentar unes dades preliminars a l'estudi definitiu, actualment en procés de redacció, després de l'excavació arqueològica a la plaça Vella. Per això descriurem aquelles troballes més significatives i que ens permeten avançar la seva configuració arquitectònica i urbanística de la plaça Major de la vila de Terrassa. Primer exposarem les troballes arqueològiques més antigues que denoten la presència humana anterior a de la vila de Terrassa; i, després, veurem la configuració de la plaça Major i la seva evolució urbanística.

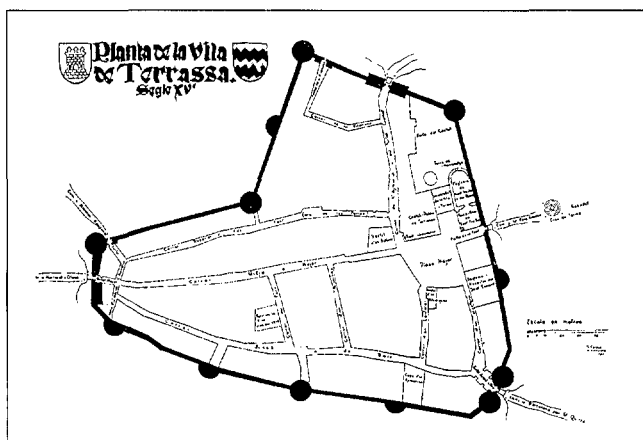

Fig. 1- Planta ideal de la vila de Terrassa al segle XV. Segons S. Cardús, *Terrassa medieval*, p. 128.

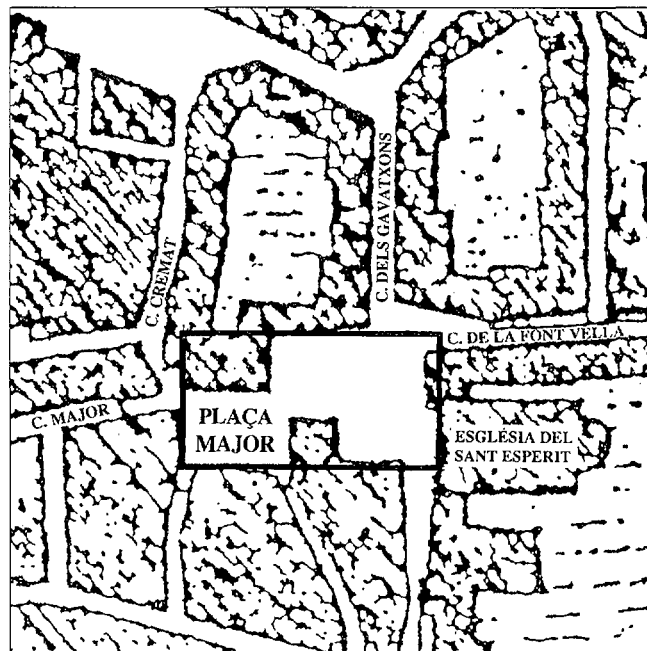

Fig. 2- La plaça Major abans de 1876. El recuadre correspon a l'actual plaça Vella.

Plànol 1. Restes d'època ibèrica (ss. II-I a.n.E.) i d'època tardoromana (ss. V-VI)

El testimoni arqueològic més antic localitzat en aquest indret correspon a una sitja d'època ibèrica. La localització d'un assentament ibèric important a l'esperó de Sant Pere⁷ ens fa pensar que aquesta sitja estigués relacionada amb aquell poblat, i que formaria part d'un assentament agrícola, cabana o camp de conreu. La destrucció de nivells arqueològics relacionats amb aquesta estructura no permeten aventurar més coses.

Així mateix, es varen localitzar quatre sitges d'època tardoromana que, segons el material recuperat en els nivells d'inutilització, es poden datar a partir de la segona meitat del segle V.

Aquest conjunt de sitges no s'ha pogut relacionar amb cap tipus d'estructura que constati un assentament estable a la zona, ja sigui una vil·la o un camp de sitges. Relacionat amb aquestes troballes cal esmentar un fet curiós amb data del 22 de març de 1569; el consell de la vila acordà tancar un pou que hi havia al mig de la plaça. L'excavació arqueològica en extensió de la superfície de la plaça ens ha permès identificar aquest pou com una d'aquestes sitges que no va ser curullada del tot i que, probablement, el pas del temps va fer possible que s'enfonsés la coberta, descobrint-la.

Plànol 2. Configuració de la plaça Major. Segle XIII.

La primera notícia de la plaça de la vila correspon al 2 de desembre de l'any 1237, *platea ville Terracie*. A partir d'aquesta data, S. Cardús dóna moltes referències aïllades en el temps que permeten imaginar com era la plaça. Sabem que aquesta plaça era porxada i que a finals del segle XVI els porxos van caure en desús.⁸

Els recents treballs arqueològics a la plaça Vella han permès delimitar-la exactament i, sobretot, intuir el traçat exacte dels seus pòrtics, així com la ubicació d'alguns dels edificis més importants.

La plaça tenia una façana nord sense porxada i era ocupada pel castell palau, l'església de Sant Fruitós i la Universitat de la vila. Aquestes dues últimes edificacions no han estat constatades arqueològicament. Les dues il·lustracions datades l'any 1585 i que descrivíem a l'inici ens permeten visualitzar aquest costat nord de la plaça.

Les referències escrites sobre els porxos de la plaça ens confirmaven la seva construcció en els costats sud, entre carrer de Mosterol i Cantarer, i el costat est, prolongació carrer Mosterol, *...ab tres pilars de pedra construïts y edificats davant dits portals*.⁹

La localització d'un tram fragmentat de la línia de fonamentació de la façana est de la plaça, dos metres cap endins de l'actual façana, i les referències escrites, ens permeten reconstruir la disposició porxada de la façana sud i, potser, de la façana oest de la plaça.

L'estudi de S. Cardús no aporta cap dada de la façana oest. Però en una lectura de la planta de la plaça, abans de l'enderroc de l'any 1927, podem distingir com la façana oest entrava a la plaça uns dos metres. Curiosament aquest espai sobresortia de la prolongació de la façana del carrer Cremat. Això ens fa pensar en l'aprofitament de l'espai del porxo en el moment d'inutilitzar-lo.

Les referències escrites recollides per Cardús de la façana sud i dels carrers de Mosterol i Canterer són importants per conèixer la configuració de la plaça i el seu entorn. Així mateix, cal destacar aquells acords aprovats pel consell per suprimir els porxos. Això ens permet pensar en una recuperació de l'espai per a vivenda i la pèrdua estètica de la plaça Major porticada.¹⁰

Plànol 3. La plaça Major de la vila als segles XVI-XVII.

Un fet destacable, que acabarà amb la inutilitat del fossat a finals del segle XV, i la pròpia expansió urbanística de la vila, correspon al privilegi de Carles I que, amb data del 27 de juliol de l'any 1529, concedia als habitants de la vila de Terrassa «per tal que puguin edificar cases en *...los valls de aquella*».¹¹

Així mateix, pel que es desprèn de la documentació recollida per Cardús, els porxos caïeren en desús. Al llarg del segle XVI tenim notícies com la del 30 de novembre del 1544 on els consellers «*donaren facultat y licència anen Raphael Doms parayre... de poder levar lo porxo que té de la sua casa en la plassa y fer paret dalt abaix... y fer portals y finestres que isquen a la dita plassa*». Una autorització semblant també fou donada a Francesc Santfeliu, hostaler de la plaça».¹²

Pel que fa als edificis més rellevants i localitzats a la plaça Major, hem d'esmentar la desaparició de l'església de Sant Fruitós (any 1601) i la construcció de la nova església del Sant Esperit, ubicada a extramurs i darrera de l'edifici de l'hospital i de l'antiga capella del Sant Esperit.

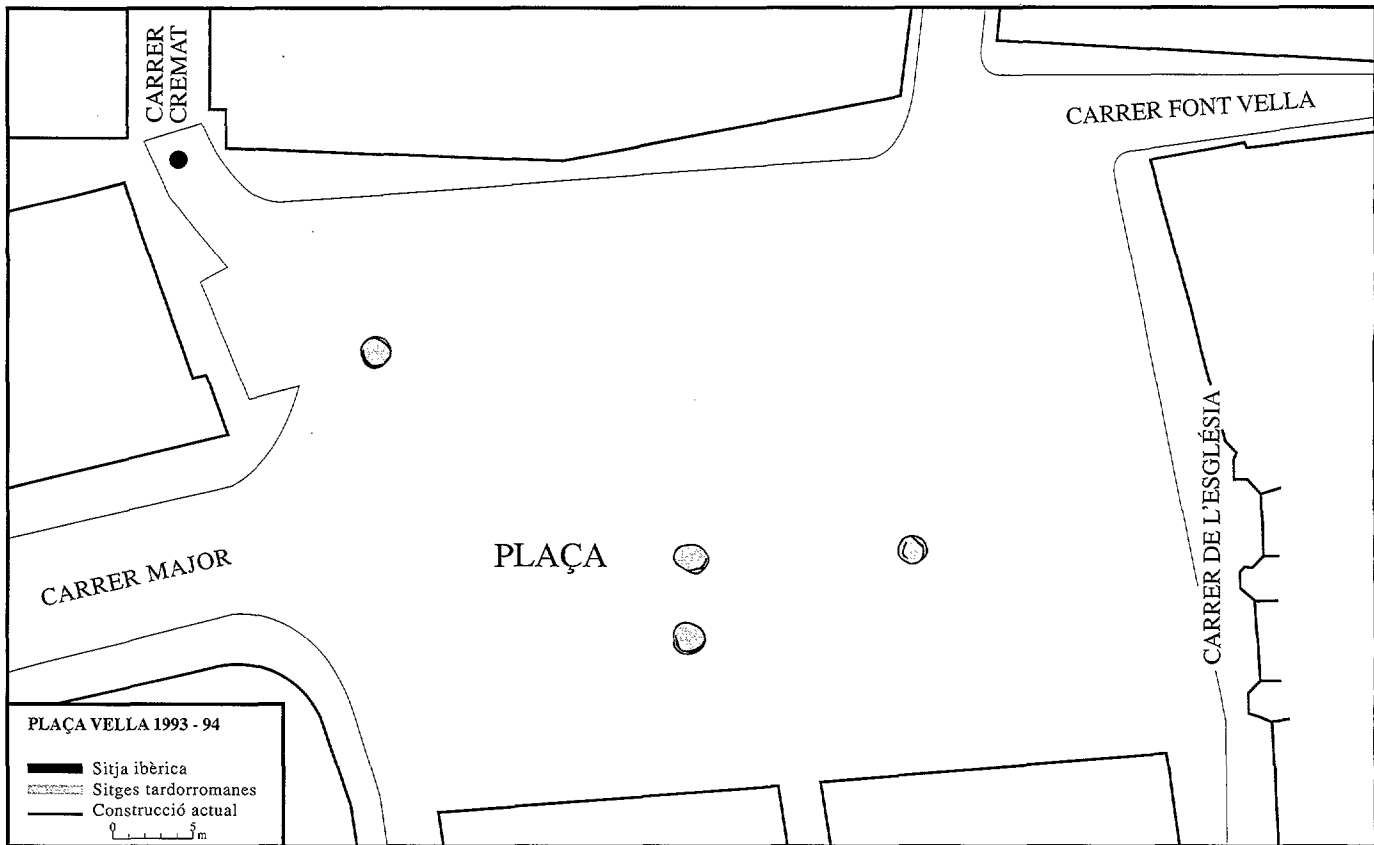
El trasllat de l'hospital al raval nord de la vila (1555), actual raval de Montserrat, i la puixança assolida per la Confraria del Santíssim Sagrament, fundada per Bernat Torrella i autoritzada el 12 de setembre del 1551, permeteren l'eixamplament de l'antiga capella de l'hospital, creada el 3 de desembre del 1421.¹³

Aquesta puixança de la Confraria afavorirà molt probablement l'aparició del cementiri de la plaça.¹⁴ Salvador Cardús recull unes dades importantíssimes dels llibres de testaments que identifiquen la troballa arqueològica del cementiri a la plaça Vella amb les disposicions «dels confreres i confrereses, tots els quals... disposen ésser soterrats a l'interior de l'església», encara que «la majoria, però, acostumen a disposar que volen ésser soterrats en la tomba o carner de la Santíssima Confraria del Cors Preciós de Jesucrist en la Sglésia del Sanct Sperit».¹⁵

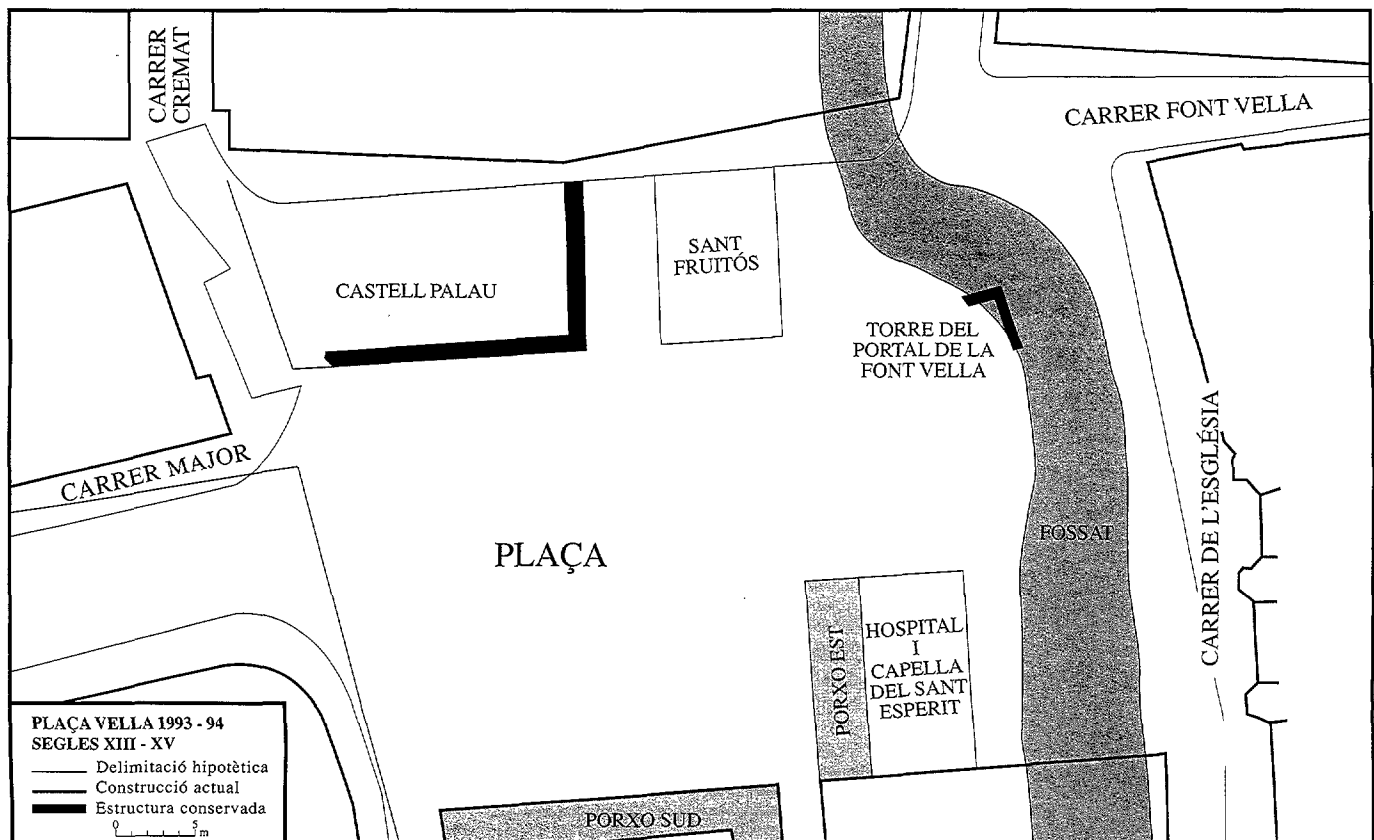
Plànol 4. La plaça Vella. Segles XVII a XIX

Un treball recent ens ha permès descobrir una dada fonamental per conèixer el desenvolupament urbanístic de la plaça. Amb data del 18 d'agost de 1629 el consell acorda *profanar lo sementiri vell davant la plassa y fer mudar los cadavers al sementiri nou de la Iglesia parrochial del Sanct Sperit y Sant Pere de la present vila y que es fassa per carrers; és a dir per tal que es puguin fer cases i el carrer actual de l'església*.¹⁶ D'aquesta manera la nova parròquia del Sant Esperit i Sant Pere de Terrassa quedava darrera de les noves construccions de la plaça.

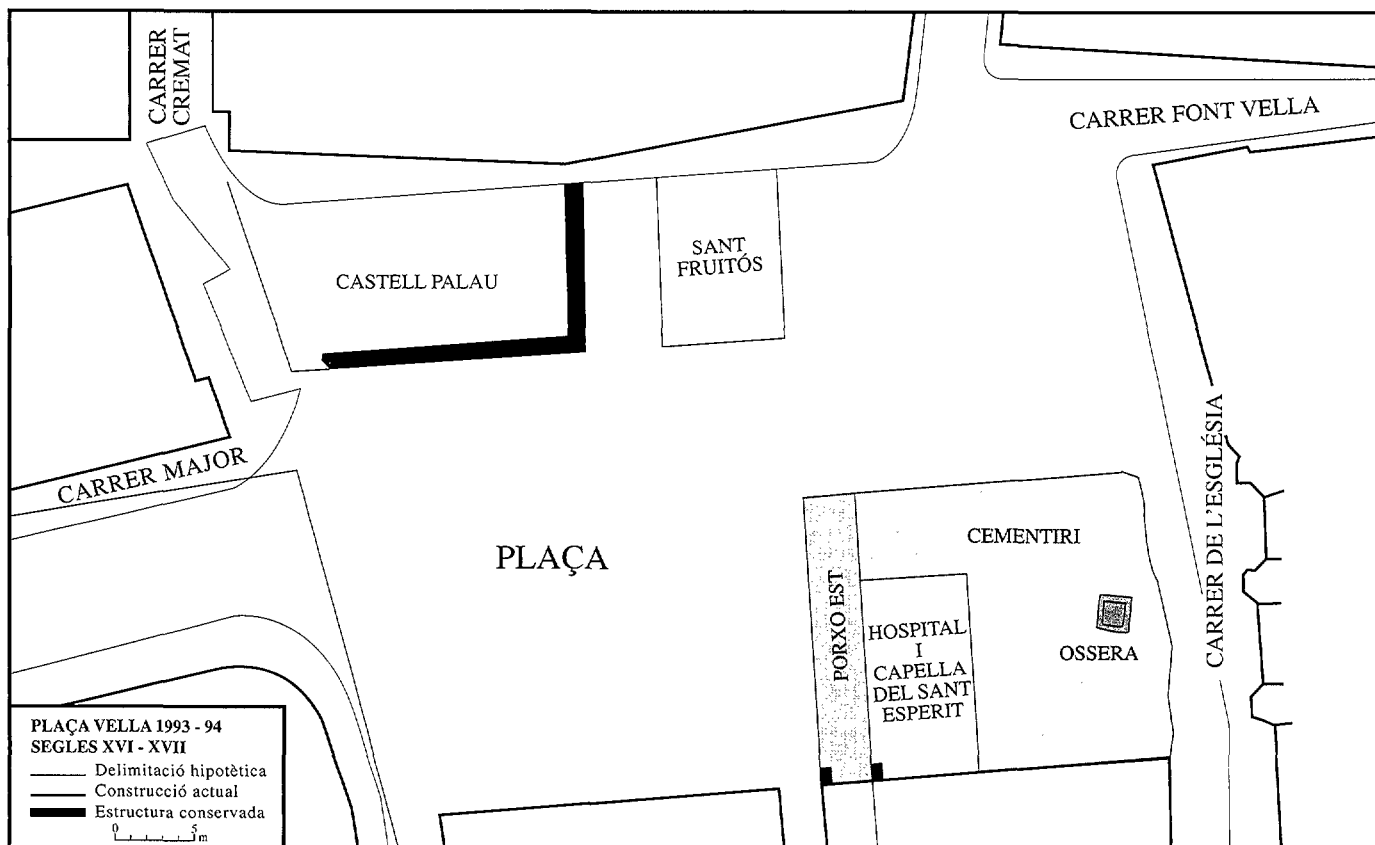
No tenim dades d'aquestes noves construccions que ocupaven l'antic hospital i el cementiri. Tan sols B. Ragon ens diu que a la planta baixa hi havia unes carnisseries i al

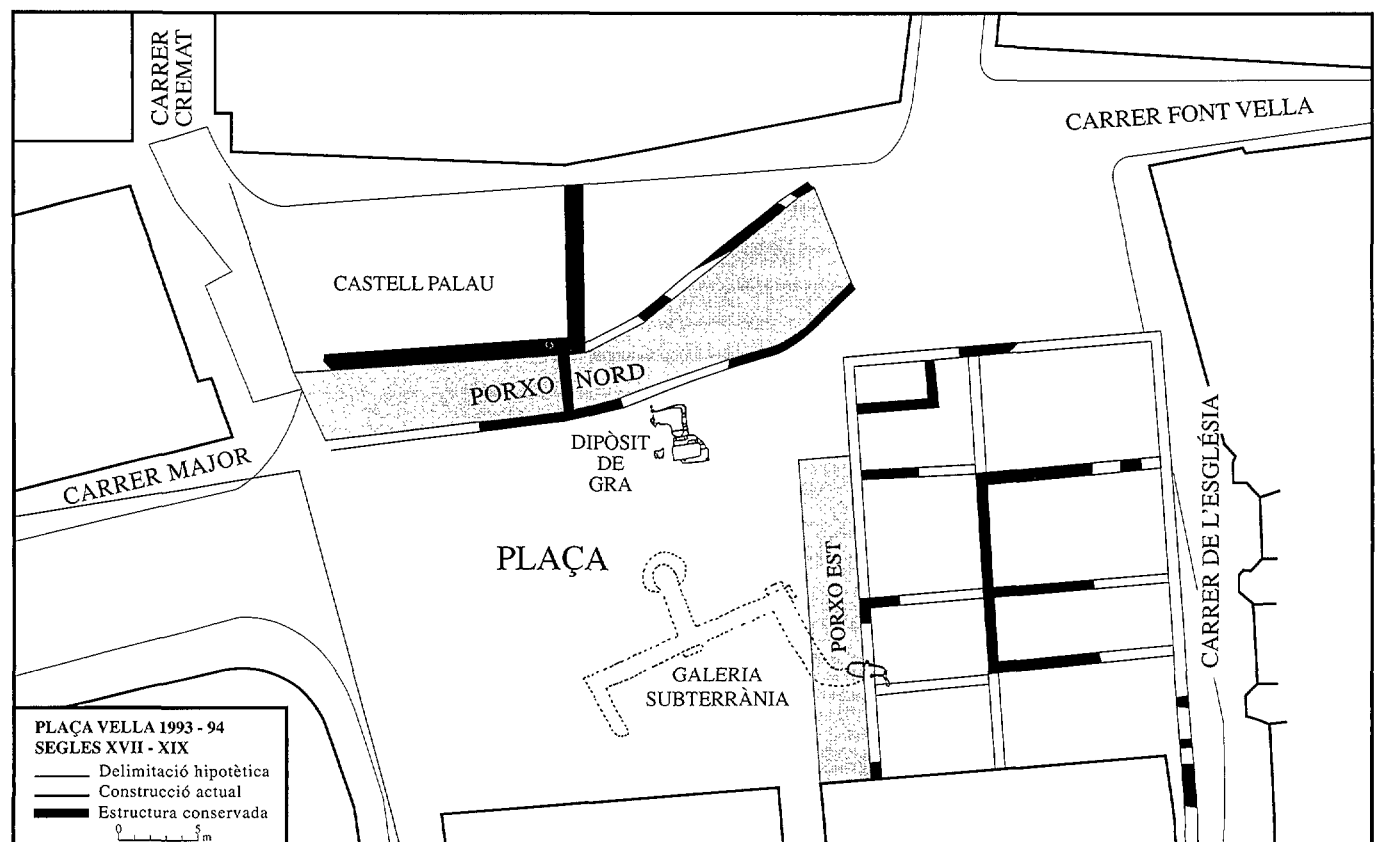
Plànol 1.- Restes d'època ibèrica (ss. II-I a.n.E.) i d'època tardoromana (ss. V-VI).

Plànol 2.- Configuració de la plaça Major. Segle XIII.

Plànol 3.- La plaça Major de la vila als segles XVI-XVII.

Plànol 4.- La plaça Vella. Segles XVII a XIX.

pis superior hi havia hagut l'Ajuntament fins al seu enderroc l'any 1851.¹⁷ L'excavació arqueològica d'aquest indret ens ha permès apreciar que s'ha mantingut la façana porticada. També cal destacar la troballa d'una galeria subterrània pertanyent a una de les cases, potser de la carnisseria, i utilitzada com a «fresquera».

Els treballs arqueològics a la banda nord de la plaça ens permeteren descobrir una línia de fonamentació que podria correspondre a la construcció d'un possible porxo que, a més d'ocupar la façana del castell-palau, ocupa l'espai on estava situada l'església de Sant Fruitós, i on trobem les restes de dos dipòsits que, segons B. Ragon,¹⁸ poden estar relacionats amb la construcció «d'un porxo per mesurar el blat».¹⁹

A l'any 1851 aquestes construccions varen ser enderrocades per tal de deixar lliure la façana de l'església del Sant Esperit.

Així mateix, a l'any 1891 es va enderrocar el castell-palau per tal d'aconseguir la quadratura de la plaça. Aquest projecte urbanístic es complementaria durant la dècada dels anys vint amb l'enderrocament de les cases de la banda sud del carrer Major. D'aquesta manera es va aconseguir la definitiva configuració urbanística de la plaça.

NOTES

- 1.- CARDÚS, S. *Terrassa Medieval. Visió històrica*. Edició facsímil Terrassa, 1984.
- 2.- Nosaltres mateixos vàrem iniciar aquesta tasca arqueològica l'octubre de l'any 1980 amb l'excavació de la necròpolis romana del carrer de la

Font Vella, i que pocs anys enrera havien treballat els membres de la Junta de Museus. Entre les tasques més destacables cal esmentar les campanyes d'actuació a l'entorn de la Torre del Palau, entre l'any 1989 i 1991. La més important ha estat la realitzada a la Plaça Vella, campanya de 1993 i 1994.

- 3.- CARDÚS, S. *op. cit.*, làmina entre les pàgines 128 i 129.
- 4.- MORO, A. - PUIG, P. - SUMSI, F. *La reconstrucció històrica de la muralla de Terrassa del segle XIII*, dins «Al vent», any 1989, número, nº 89, pàgs. 34 i 35.
- 5.- BORFO, A. i ROCA, P. *El poblament al terme del castell de Terrassa a l'època medieval*, dins «Terme», núm. 3, any 1988, pàg. 40.
- 6.- SOLÉ, M. *El marc institucional i polític de la Terrassa Moderna*, dins «Terme», núm. 4, any 1989, pàg. 26.
- 7.- MORO, A. i PANOSA, I., *Les primeres lletres escrites a Terrassa*, dins «Ciutat», nº 2, Terrassa, 1993, pàgs. 41-44.
- 8.- CARDÚS, S. *op. cit.*, pàgs. 156 a 160 i 190 a 193.
RAGON, B. *Els carrers de Terrassa l'any 1900*.
- 9.- CARDÚS, S. *op. cit.*, pàg. 159.
- 10.- CARDÚS, S. *op. cit.*, pàg. 158.
- 11.- SOLER i PALET, J., *Llibre de privilegis de Terrassa*, Barcelona, 1899, doc. 7, de 27 de juliol de 1529, pàgs. 22-23.
- 12.- CARDÚS, S. *op. cit.*, pàg. 159.
- 13.- CARDÚS, S. *Belleses i records del temple del Sant Esperit de Terrassa*, segona edició facsímil, Terrassa, 1981, pàg. 14.
- 14.- Cal encara documentar aquesta hipòtesis. Recordem que estem en una fase d'estudi.
- 15.- CARDÚS, S. *Belleses...*, pàg. 16.
- 16.- *Projecte històric de la torre, el castell palau de Terrassa i el seu entorn*, treball inèdit realitzat el 1991 per HERNÁNDEZ, B. i PEREGRINA, M. en la part documental. Vegeu la nota 61.
- 17.- RAGON, B. *op. cit.*, pàg. 106.
- 18.- RAGON, B. *op. cit.*, pàg. 105.
- 19.- RAGON, B. *op. cit.*, pàg. 105.

Descobriment de la torre sud del portal de la Font Vella.